

společnost

- skupina lidí mající společný cíl nebo zájem

jazyk

- to, čím jednotliví členové těchto skupin mluví
 - to, co používají ke komunikaci mezi sebou

sociologie

- popisuje a vysvětluje strukturu společnosti

lingvistika

- popisuje a vysvětluje strukturu jazyka

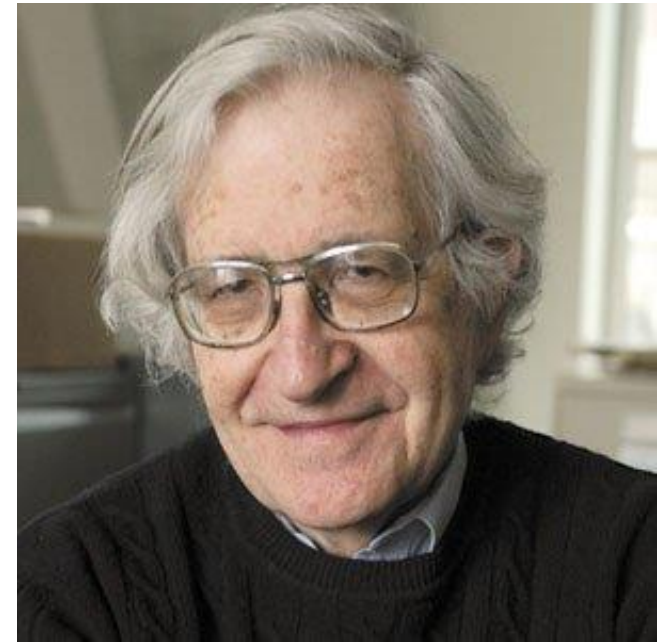
sociolingvistika

zabývá se vztahy mezi jazykem a společností

Noam Chomsky (nar. 1928)

kompetence

= schopnost naučit se tvořit gramaticky správné jazykové výrazy a rozumět gramaticky správně tvořeným jazykovým výrazům

performance

= to, co mluvčí s jazykem dělá, konkrétní použití jazyka a porozumění jazyku

Ferdinand de Saussure (1857–1913)

langue

= abstraktní, vnitřně organizovaný,
uzavřený a stabilní systém jazykových
jednotek

parole

= to, jak se tento systém konkrétně projevuje,
konkrétní mluvní akt

Ale! (námitky a zároveň východiska sociolingvistiky)

- jazyk není jen abstraktní systém pravidel; jazyk je jazykem především proto, že je konkrétně užíván
- lidé nemluví pořád stejně, ale vybírají si (vědomě a nevědomě) různé jazykové prostředky podle potřeby a situace
- jazyk není uzavřený systém, ale naopak otevřený systém, který se neustále mění, rozšiřuje a zužuje a tyto změny jsou často podmíněny mimojazykově
- jazykové chování nelze pochopit bez znalosti společenství, do kterého mluvčí patří

Sociolingvistické přístupy (tj. způsoby, jak zkoumat vztahy mezi jazykem a společností)

1) Tradiční sociolingvistika / mikro-sociolingvistika / variační sociolingvistika

- cílem je lépe pochopit strukturu jazyka a jeho fungování v komunikaci
- dívá se na jazyk skrze společnost
- hlavní proud sociolingvistiky
- nejvýznamnější představitel:
William Labov (nar. 1927)

- charakteristický je **korelační přístup**:
 - zkoumají se vzájemné vztahy (korelace) mezi jazykovými jednotkami a strukturami a sociálními strukturami (např. sociální třída, pohlaví, věk, etnicita atd.)
- využívají se kvantitativní (statistické) a experimentální metody
- snaha vysvětlit, jak variantnost jazyka závisí na společenských faktorech

Adaptace angl. *th* [θ] do češtiny

Smith: doloženy dvě nejčastější výslovnosti:

[smit]

[smis]

- Je výskyt a užití těchto variant náhodný?
- Preferují někteří mluvčí některé z těchto variant?
- Liší se způsob výslovnosti v Čechách a na Moravě? Podle věku?
Podle vzdělání?

Výzkum 300 mluvčích

	[smɪs]	[smɪt]
Praha	• 40 %	• 34 %
Brno	• 39 %	• 41 %
věk	• preferována mladšími lidmi	• u starších lidí bez výrazné preference oproti [smɪs]
vzdělání	• preferována lidmi s vyšším vzděláním	• výrazně preferována u lidí s nižším vzděláním

Proč tomu tak je?

2) Sociologie jazyka / makro-sociolingvistika

- usiluje o lepší pochopení a popsání společenské struktury skrze studium jazyka
- dívá se na společnost skrze jazyk
- primární je popis společnosti

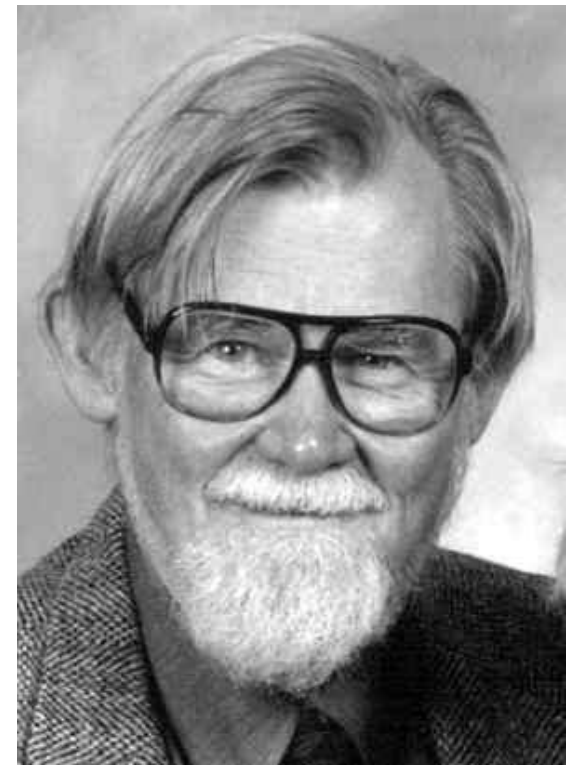
- přední představitel Joshua Fishman (1926–2015)

- zabývá se tím, co společnost dělá s jazykem, jaký má k němu vztah, jak je řeč distribuována ve společnosti atd.
 - jaké podoby jazyka nebo jaké jazyky se používají v jakých komunikačních situacích (doma, ve škole, na úřadě atd.)
 - jaké jsou postoje mluvčích k jazyku, jakou má jazyk symbolickou hodnotu
- dále: otázky jazykového plánování, revitalizace (obnova) jazyků a ochrana jazyků
- používá se také korelační přístup, ale záběr je obecnější a větší: nezkoumá se použití jednotlivých jazykových prvků, ale celých jazykových útvarů (jazyků, nářečí, slangů atd.)

3) Etnografie komunikace

- studium komunikační kompetence
- pozorování a zjišťování toho, kdy se hovoří, kdy se mlčí, o jakém tématu se hovoří a s kým, resp. o čem se vůbec nehovoří, jaká podoba jazyka se v dané situaci používá atd.
- přední představitel Dell Hymes (1927–2009)

Komunikační kompetence

= schopnost vhodně užít jazyk pro danou situaci

zahrnuje mimo jiné:

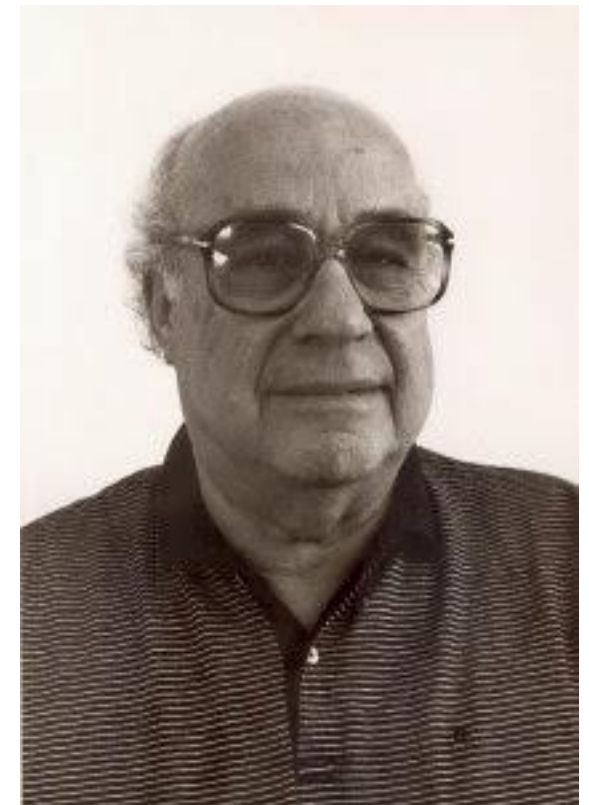
- znalost jazyka jako takového
- znalost kultury spojené s daným jazykem
- znalost zvyků spojenými s komunikací (např. neverbální komunikace)
- znalost toho, o čem se v daném společenství může mluvit a o čem se naopak nemluví (to, co je tabu)

Jinými slovy:

Soubor všech znalostí, které mluvčímu umožňují úspěšně komunikovat v určitém jazykovém společenství.

4) Interakční sociolingvistika / interpretativní sociolingvistika

- soustředí se především na výběr jazykových variant v konkrétních interakcích mezi mluvčími
- analyzují se interpretační procesy účastníků rozhovoru = způsob, jakým mluvčí interpretují jazyková jednání svých komunikačních partnerů a jak svá jazyková jednání činí interpretovatelnými (např. způsob vyjadřování souhlasu při pracovních pohovorech nebo zkouškách)
- hlavní představitel John Gumperz (1922–2013)

Oblasti zájmu sociolingvistiky

- I. *variování jazyka / jazyková variace*
alternativní způsoby, jak říct „stejnou věc“

- II. *sociální, regionální a stylistická diference jazyka*
studium slangů, dále studium regionálních dialektů nebo tzv. městské mluvy, ale také studium různých jazykových stylů

- III. *bilingvismus a multilingvismus*
používání dvou a více jazyků konkrétními jedinci nebo celými společenstvími

IV. *diglosie*

tj. situace, kdy existují dvě podoby jednoho jazyka a výběr jejich použití závisí na faktorech, které se navzájem překrývají (např. spisovná čeština × obecná čeština)

V. *pidžinizace a kreolizace*

vytváření a užívání smíšených jazyků v kontakto­vých situacích, např. v kupeckých centrech, velkých přístavech atd.; obecně pak popis toho, co se děje s různými jazyky, které se dostanou do kontaktu

VI. *jazykové plánování, jazyková politika, jazykový management*
uvědomělé regulativní zásahy, především do jazyků spisovných

VII. *standardizace jazyka / teorie spisovného jazyka*
proces a podmínky vytváření standardní či spisovné podoby
jazyka

VIII. *etnografie komunikace*
výzkum vlivů, kterými prostředí sdělování působí na podobu
jazykových projevů

IX. *komunikace v institucích, elektronických médiích, tisku*

X. *formování a sdělování postojů k jazyku*

zkoumání postojů lidí ke svému jazyku a ostatním jazykům

XI. *vývojové změny v jazyce (historická sociolingvistika)*

zkoumání, do jaké míry jsou historické změny v jazyce ovlivněny vnějšně, tedy sociálně

XII. *ideologické aspekty jazyka*

využití a zneužití jazyka pro propagaci různých ideologií nebo myšlenek

XIII. výzkum procesů zachování jazyků

jejich zanikání a obnovování + teorie záchrany ohrožených jazyků, ev. teorie jazykového imperialismu; „ekologie jazyků“

XIV. problémy mezinárodní komunikace a mezinárodních jazyků, užívání „umělých“ (konstruovaných) jazyků

a další